

سبعه حکیم نظامی گنجوی

کمانیکه سرورکاری با کتابهای ادبی دارند میدانند که مدتها است دانشمند بزرگوار آقای وحید دستبگردی به تصحیح و انتشار کتابهای ادبی مشغول بوده و با انتشار ادبیات فارسی ارمغانهای نوین و نفیس بانجمن ذوق و ادب ارمغان میدارند و خوشبختانه در اثر رنج فراوان و کوشش زیاد توانسته‌اند خدمت بزرگی بادب و سخن انجام دهند و البته برای همیشه خدمات ایشان نزد ارباب معرفت مورد تقدیر و تقدیس خواهد بود.

یکی از جمله تصحیحات و انتشارات بزرگ ایشان آثار نظامی حکیم نظامیست که تاکنون جزء هفتم آن از چاپ بیرون آمده و خمسه نظامی بسبعه نظامی تبدیل شده است.

برای حفظ امانت آقای وحید در تصحیح تقریباً اختلاف نسخ کتابهای نظامی را که مورد اعتماد بود در پاورقی هر یک از صفحات یادآوری و اصح نسخ را بحکم ذوق سایم متن و آنچه بنظر صحیح میآمده در حاشیه جای داده و آنچه بنظر غلط میآمده متعرض نشده‌اند زیرا اگر متعرض شده و غلطها را هم در حاشیه جای میدادند در برابر هر مصراع صحیح متن باید پنجاه شصت مصراع غلط در حاشیه بنسکارند. خلاصه تصحیح و مقابله سبعه نظامی در کمال درستی انجام یافته طوریکه کاملاً میتوان اطمینان پیدا کرد که کلیه آثار نظامی نظامی با بهترین اسلوبی بهمت مدیر ارجمند ارمغان منتشر شده است.

بقول یونانیان قدیم آپولو رب‌النوع شعر با شاعر بزرگ ایرانی حکیم نظامی و مدیر دانشور ارمغان همراهی کرده و اکنون سبعه نظامی بجای خمسه انتشار پیدا میکند و اهل دل و کمال را گنجینه نفیس از حکیم گنجی بدست آمده است. همه می‌دانیم که مدتها بود بر اثر استساخ کتاب الفاظ شیرین و ترکیبات نمکین حکیم از بین رفته و متروک شده بود زیرا هر کاتب مطابق ذوقی خود پکرشته

کلماتی را درخمسه بجای الفظ حکیم بکار برده و کم کم ارزش ادبی و شعری خمسسه که از روز نخست از قریحه سرشار حکیم نظامی تراوش نموده بود کاسته و فهم معانی اهم مشکل شده بود ولی اکنون بانصیحات دقیقی آن کلمات و ترکیبات و الفاظ زیبا بار دیگر بکار آمده و سبعه نظامی جاودان و محفوظ شده است. از خدای ادبیات ایران آرزو مندیم که کم کم آثار ادبی دیگر ایرانی را دانشور ارجمند آقای وحید منتشر ساخته و از دستبرد زمانه نگاهدارد.

البته معلوم است که تصحیح این گونه کارهای ادبی کار هر کسی نیست و کسی باید اینگونه آثار را تصحیح کند که دارای ذوق و شوق و قریحه ادبی قریب بذوق مؤلف و شاعر کتاب داشته و با روح و نوشته های او آشنا و مأنوس باشد تا بتواند با سرمایه ادبی و علمی که دارد این گونه آثار را تصحیح کند. دارنده دانشور ارمغان گذشته از مقام بلند شعر و شاعری و ادبی که دارند و همیشه آثار گرانبهای شعری و ادبی او را در صفحات نفیس ارمغان کهن سال همه دیده یا شنیده اند از دیرترین زمانها شیفته و آشنا بکفایت بلند حکیم نظامی بوده و عشق و علاقه مخصوصی بشاعر و حکیم گنجه داشته و دارند و گذشته از اینها تصحیح دانشور برای حفظ آثار اینگونه سنجایای ادبی و اخلاقی قناعت نورزیده بلکه مدتها در جستجوی نسخه های متعدد و کهنه کتابهای نظامی بوده و با زحمت زیاد آنها را بدست آورده و باشوق مخصوص بتصحیح آن همت گماشته و مدتها وقت گرانبهای خود را صرف تصحیح این کتاب نفیس نموده تا توانسته عظمت مقام نظامی را برای بار دیگر زنده و جاویدان سازند.

راستی راستی آثار حکیم نظامی از آثار گرانبهای زبان فارسی است که شاعر و صاحب ذوق سلیم میتواند از مطالعه آن استفاده کرده و از خرمی دانش حکیم خوشه چینی نموده و اشعار خود را روان تازه از مقتبسات نظامی بدهد، و بهمین سبب دیوان نظامی مانند دیوان سعدی و حافظ و شاهنامه فردوسی مورد توجه خاص

و عام بوده و قلوب ارباب علم و معرفت را تسخیر کرده است .
 در سبعمه نظامی بکرشته از گفتگوهای مهم فلسفی و ادبی و اخلاقی
 در بهترین رشته الفاظ فارسی کشیده شده که هر خواننده حساس در اثر خواندن يك
 یا چند بیت از ابیات شیرین و یاشور انگیز نظامی بيك رشته از خیالات و
 خاطرات و اندیشه های زیبایی رفته و باجهان لطف و خوشی سروکار پیدامی
 کند . و در همان حالت خوشی و خرمی ناگهان با پندها و اندرزهای حکیمانه
 و استادانه نظامی برخورد کرده که در جان و دل او تأثیرات زیادی می نماید .
 هریس و جوانی که اندکی حساس و با زبان فارسی آشنا باشد از خواندن
 آثار این حکیم بزرگ دارای خیالات رنگارنگ زیبایی شده و سر تعظیم به مقام
 بلند پایه حکیم گنججوی فرود می آورد .

اشعار نظامی را همه دوست دارند و از اشعار بزمی او همه بهره مند
 و شادمان میشوند و نیز در انجمن نشاط حکیم را فراموش نکرده و شیرین کاریهای او
 را بخاطر می سپرند و زبان خود را بگفتار شیرین نظامی بقول تازبان رطب اللسان
 می نمایند .

این شاعر و حکیم بزرگ تجربیات و سرگذشت دوره زندگانی خود
 را با آنهمه فراز و نشیبهایی که در برداشته برشته نگارش بر آورده و با بهترین
 اسلوبی که مطابق ذوق سلیم هر حساسی است به پیشگاه ارباب دانش و ادب
 قرار داده است .

از روزیکه اشعار نظامی بزبانها افتاده تا کنون کودکان خرد سال
 در دبستانها و مکتبها و دانشجویان در دانشکده ها و حکما و عرفا در گوشه های
 انزوا و ارباب دل و کمال در حلقه های تدریس و بحث و حالات ذوق و شوق
 ابیات نظامی را مترنم شده و هر کدام بمراتب فهم و استعداد خود از آنها استفاده
 مینمایند حتی از زمانیکه بازار خواندن تصنیف رواج یافته باز دیده میشود که
 تصنیف سازان از کلمات و اشارات و شیرین کاریهای استاد بزرگ نظامی بهره

بر داشته و اقتباسها می نمایند.

این حکیم بزرگ دارای ایمان قوی و استواری بوده و با آنکه در اشعار فارسی خود از احساسات جوانی و یادگار دوره کامرانی زیاد نام برده باز دیده میشود از اندرزهای حکیمانه و خدا شناسی فروگذار نکرده مانند يك مرد خدا شناس سخن سروده است و مشكلترین گفتار فلسفی و اخلاقی را با بهترین شیوه ادا کرده که هر خواننده با ذوقی از آن بهره مند میکند. حکیم نظامی آشنا با حقیقت اشياء و عالم با وضاع عالم جاودانی بوده و در عین حال که دقیقترین احساسات جوانی را در گفتار خود روشن ساخته باز هم هدف مطالب خود را که عبارت از خدا شناسی و راه راستی باشد فراموش نکرده و با بیانی رسا و شیوا بازگشت بمقصود حقیقی خود نموده است.

يك نگاه دقیق در اشعار نظامی معلوم میدارد که اثر وی عقیده يك گفتار وی تراوش نموده و با کلمات شیرین و سخنان اغز و مؤثری ادا شده و همین سبب گفتار وی از بهترین پندهای حکیمانه بشمار میرود. بر ارباب ادب پوشیده نیست که بسیاری از شعراء از اشعار نظامی استفاده های فراوانی کرده و از شاگردان مکتب نظامی بشمار میروند.

در دیار هندوستان هم اهل ذوق و ادب بیشتر با نظامی سروکار داشته و کمتر پیرامون مکتب فردوسی و مکتب فلسفی تردید آمیز خیام رفته اند این پیروی هندیان بود که خمسه نظامی را با اشکال مختلفه و سبکهای گوناگون بچاپ رسانیده و زیادی علاقه هندیان کار چاپ خمسه را بجائی رسانید که نظامی را از خود دانسته و برخی از کلمات شعری حکیم را تحریف کرده و بجای آن کلمات دیگری که با ذوق هندی بیشتر مانوس بود وارد کرده اند و قتیکه دو چاپ از خمسه نظامی چاپ هند را مقایسه کنید این اختلاف فاحش را خواهید دید و جای بسی شادمانی است که این نگرانی هم در اثر تصحیح و انتشار سبعه نظامی بکلی از بین رفته است.

هنکامیکه در دیار عرب بوم میدیدم که بسیاری از دوستان ادبی من از ادبا و شعرای عراق عرب و سوریه با اشعار نظامی مأنوس بوده و از آثار حکیم اقتباسها و ترجمه ها کرده و در مطبوعات تازی مصر، سوریه، عراق منتشر میکردند و چون بیشتر ارباب ذوق و ادب عرب با افکار و نظریات نظامی آشنا نبودند گمان میکردند که آن شاعر و یادیب عرب ابتکار و باطرح نویسی در ادبیات عرب نموده است، کم کم ادبا و شعرای تازی که آشنا با اشعار نظامی شدند اکنون گاهی بنام اقتباس از ادبیات ایرانی و یا ترجمه از نظامی شاعر بزرگ ایرانی در مطبوعات عربی یادآور می شوند.

ادبیات عرب بهترین و مهمترین ادبیات دنیا بشمار میرود شعراء و ادبای تازی داد سخن را داده و چیزی را فرو گذار نکرده اند ولی مسلم میتوان گفت در اشعار عربی نظیر اشعار نظامی نداریم و حتی در اشعار جدید عرب هم که شعراء و ادبا طرح نوی افکنده اند باز دیده میشود نظیر اشعار حکیم گنجیه وجود پیدا نکرده. حافظ ابراهیم شاعر و ادیب مشهور مصری کتاب تیره بختان و یکتور هوگو شاعر بزرگ فرانسوی را به نثر عربی بنام (البوساء) ترجمه کرده و قطرات اشکی را که شاعر فرانسوی در این کتاب ریخته مترجم زبردست عربی آن را از شاهکار ادبی عرب قرار داده ولی هرگز بمقام عظمت و رقت داستانهای سبعمه نظامی نمیرسد. شعرای بزرگ تازی از دیر زمان داستانهای بزمی را بشعر تازی در آورده و روح و قلب هر خواننده را تکلف داده اند. چنانکه امیرالشعراء شوقی شاعر بزرگ قرن اخیر و دیگر بزرگان ادب داستان های ادبی و بزمی شورانگیزی را سروده اند که از آثار جاودان ادب شعر عرب بشمار میرود. ولی هنکامیکه این گونه آثار را با سبعمه نظامی بسنجید برتری و عظمت شاعر بزرگ ایرانی کاملاً هویدا میگردد.

داستان سربازان اروپا که هر کدام در جهان ادب نویسنده گی جایگاه

بزرگی را دارند معلوم نیست باویلی خیال و اندیشه های دقیق و ذوق لطیفی را مانند شعرای ایرانی بویژه نظامی دارا باشند. نویسنده بزرگ معاصر فرانسوی اناتول فرانس که میگویند انقلاب ادبی و فکری در جهان ادب انداخته است و یکدسته از کتابهای بزمی او شهرت فراوان پیدا کرده است کتاب مهم او (تایس) را که دارای رشته از گفتار فلسفی و اخلاقی و بزمی و مورد توجه برخی از ارباب معرفت است اگر با کتاب سبعه نظامی بسنجید معلوم میشود که حکیم ارجمند ایرانی مقامش به مراتب بزرگتر و بالاتر از امثال اناتول فرانس و یا شاعر شور انگیز فرانسوی (لامارتین) میباشد.

خوانندگان محترم گمان نکنند که مقصود مقایسه داستانهای لامارتین و ویکتور هوگو و اناتول فرانس با نظامی است بلکه مقصود سنجیدن کلمات و گفتار فلسفی و اخلاقی و اندیشه این بزرگان ادب فرانسه و عرب با نظامی شاعر بزرگ ایرانی است که کدام يك ارزش فکری و اخلاقی و ادبی آنان بیشتر است.

البته میتوان کتابهای بسیاری بنام عشق و با آموزش و پرورش و اخلاق و خدا شناسی و تجربیات زندگانی مطابق ذوق و نظر حکیم نظامی نوشت و از گفتارهای بلند او در سبزه استفاده و اقتباس نمود همان گونه که دیگران برای بزرگان خود کتابهای زیادی نوشته و شخصیت بزرگان خود را روشن ساخته اند. در پایان این نگارش میگوئیم کتاب سبعه نظامی که با تصحیح و تعلیقات ادیب دانشمند آقای وحید دستگردی در طهران چاپ شده بهترین نسخه کامل و صحیح از اشعار استاد گنجوی است و پس از رحلت حکیم گنجوی تا کنون نسخه باین صحت و کمال بدست ارباب ذوق و ادب نیفتاده است.

مرتضی مدرسی چهاردهی